

Vizualni identitet *Liječničkog vjesnika* od osnutka 1877. godine do danas

Visual identity of *Liječnički vjesnik* from its founding in 1877 to the present day

Silvija Brkić Midžić¹ , Stella Fatović-Ferenčić²

¹ Hrvatski muzej medicine i farmacije, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

² Odsjek za povijest medicinskih znanosti Zavoda za povijest i filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb

Deskriptori

ČASOPISI – povijest;
TISKARSTVO – povijest; HRVATSKA;
POVIJEST 19. STOLJEĆA;
POVIJEST 20. STOLJEĆA;
POVIJEST 21. STOLJEĆA

Descriptors

PERIODICALS ASTOPIC – history;
PRINTING – history; CROATIA;
HISTORY, 19TH CENTURY;
HISTORY, 20TH CENTURY;
HISTORY, 21ST CENTURY

SAŽETAK. Razdoblje od 145 godina izlaženja *Liječničkog vjesnika*, našega najstarijeg medicinskog glasila koje izlazi u kontinuitetu, omogućuje niz različitih analiza i uvida. Jedan je od njih i pogled na mijene njegova grafičkog oblikovanja i vizualnog identiteta. U ovom radu opisani su osnovni elementi grafičkog oblikovanja ovog časopisa, njegova osnovna obilježja i iskoraci s obzirom na uključivanje grafičkih stručnjaka. Cilj nam je bio ukazati na *Liječnički vjesnik* kao dio neupitne intelektualne, ali i materijalne baštine, te na potrebu njegova čuvanja i prezentiranja u cjelini.

SUMMARY. The 145-year period of publication of *Liječnički vjesnik*, the oldest Croatian medical journal that has been published continuously, enables a number of different analyzes and insights. One of them is a gaze at changes in its graphic design and visual identity. This paper describes the basic elements of graphic design of this magazine, its basic features and steps towards the involvement of graphic experts. Our goal was to point out *Liječnički vjesnik* as a part of the unquestionable intellectual and material heritage, and the need to preserve and present it as a whole.

Ove godine *Liječnički vjesnik* obilježava 145. godišnjicu svog izlaženja, po čemu ga ubrajamo među starije časopise u Europi koji izlaze u kontinuitetu, dakako jedan je od najstarijih na jugoistoku Europe. Kontinuitet ovoga glasila omogućuje višestruke uvide u mijene i uređivačku politiku njegovih urednika i uredništava, Zbora liječnika i njegova vodstva, u sadržaj objavljenih radova, dakle zdravstvene i medicinske interese i prioritete svakoga pojedinog razdoblja, politički, društveni i kulturni kontekst, znanstveni utjecaj časopisa i slično. Tijekom toga razvojnog puta, a osobito prigodom obilježnica, o tom su razvoju i trajanju časopisa pisali ponajprije njegovi urednici, ali i mnogi drugi autori. Riječ je o već sadržajno narasloj povijesti koja je dodirivala ne samo redovito objavljivanje *Liječničkog vjesnika*, već i pojedine teme i medicinska područja čiji se razvoj u ovome časopisu ogleda. Osim sadržajno, na svom se razvojnem putu *Liječnički vjesnik* mijenjao i svojim izgledom. Premda grafičko oblikovanje *Liječničkoga vjesnika* otvara uvid u amaterske i profesionalne pristupe oblikovanju časopisa u različitim razdobljima te određenu estetiku i senzibilitet vremena, do sada ovaj aspekt vizualnog identiteta ovoga glasila nije obrađivan.

Cilj ovoga rada bio je stoga prikazati modele vizualne komunikacije *Liječničkoga vjesnika* prezentiranjem grafičkih elemenata kojima je ona ostvarena. Istaknuli smo dva karakteristična razdoblja, prije i nakon uključivanja stručnjaka – akademskih slikara i profesional-

nih grafičara u oblikovanje njegova vizualnog identiteta. Kako bismo olakšali praćenje promjena elemenata grafičkog oblikovanja časopisa tijekom 145 godina njegova izlaženja, prikazali smo ih tablicom. U tablici su podatci strukturirani prema rubrikama: razdoblje, format, tip slova u naslovu, boja podloge i tiska na naslovnici, zastupljenost sadržaja broja, oglasa i ilustracija na naslovnici. Nekadašnje termine za opis formata (osminu, veliku osminu i četvrtinu) usporedili smo s današnjim standardima te smo ih zbog točnijeg opisa izrazili u centimetrima (tablica 1). Ovo istraživanje je provedeno na materijalnim primjercima *Liječničkog vjesnika* koji se čuvaju u knjižnici Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU (napominjemo da ta zbirka nažalost nije potpuna – ne sadrži sve sveščice) te uvidom u digitaliziranu građu objavljenu na portalima *Liječnički vjesnik*, *Hrčak* i *Stari hrvatski časopisi* (NSK). Ukazat ćemo na potrebu vrjednovanja našega najstarijeg medicinskog časopisa *Liječničkog vjesnika* kao kulturnog dobra, a u tom kontekstu posvetit ćemo pozornost potrebi zaštite cjeline ovog časopisa u izvornom obliku.

Adresa za dopisivanje:

Silvija Brkić Midžić, prof., <https://orcid.org/0000-0002-0096-5510>
Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, Gundulićeva 24, 10000 Zagreb,
e-pošta: hmmf@hazu.hr

Primljeno 2. veljače 2022., prihvaćeno 1. ožujka 2022.

Kontekst grafičkoga uređenja časopisa u vrijeme pokretanja *Liječničkog vjesnika*

U posljednjoj četvrtini 19. stoljeća, u vrijeme kada je *Liječnički vjesnik* počeo izlaziti, knjige i časopisi općenito nisu bili raskošno opremani. U duhu vremena, glavni cilj je bio omogućiti dostupnost tiskovina odnosno njihova sadržaja što širem krugu čitateljstva. Nije se pridavala velika važnost formi i likovnom oblikovanju, koristio se jeftin papir, crno-bijeli tisak, a stručni i znanstveni časopisi većinom nisu bili ilustrirani. Budući da je u to vrijeme bilo uobičajeno uvezivati godišta časopisa, u pravilu se tiskao omot s naslovnicom za cijelo godište, gdje su bili navedeni osnovni podatci. Na sljedećim stranicama tzv. nultog arka (uvodnog) donosio se pregled sadržaja cijeloga godišta. Pojedini sveščići (brojevi) imali su na prvoj stranici samo naslov i numeričke podatke, a potom bi odmah slijedio prvi članak. Može se uočiti razlika u oblikovanju naslovnica časopisa za književnost i kulturu, poput *Vienca*, koji je likovno opremljen ornamentalnim ukrasima i ilustriran u duhu tadašnjega stila historicizma, te stručnih i znanstvenih časopisa među koje se ubraja i *Liječnički vjesnik*, jednostavnih formalnih značajki. Tipografske elemente obično su određivali nadležni grafičari u tiskari pa stoga publikacije koje su tiskane u istoj tiskari većinom izgledaju vrlo slično.

Kombinirali su se različiti tipovi slova (fontovi), pretežno serifni, pri čemu su naslov i važniji podatci na naslovnici bili otisnuti krupnijim slovima, dok je unutar knjižnog bloka tekst najčešće bio sitan i zgusnut radi uštede prostora. Katkad bi pojedine skupine podataka bile odijeljene tankim linijama radi veće preglednosti.

Budući da izdavači stručnih i znanstvenih časopisa (najčešće strukovne udruge i društva) nisu raspolagali velikim financijskim sredstvima, nastojali su uštedjeti na tisku, što je uvjetovalo vrlo pragmatičan, minimalistički pristup grafičkom oblikovanju. Tako je na svojim početcima i *Liječnički vjesnik* bio skromno oblikovan, jer u ograničenim sredstvima za izdavanje lista grafičko oblikovanje nije bilo prioritet.

Grafičko oblikovanje *Liječničkog vjesnika* na početku izlaženja

Grafičko oblikovanje naslovne stranice časopisa ovisi o vrsti i namjeni samog časopisa, o tehnici tiska i tiskovnoj podlozi te o publici kojoj je namijenjen; ono je važan element u procesu komunikacije s čitateljstvom.¹

Tipografski elementi poput slovnih znakova i vrste pisma također su sami po sebi vizualna poruka. Hijerarhija naglašavanja tekstualnih elemenata na naslovnici te količina tekstualnih elemenata na njoj govore o stilu i tonu časopisa. Nejednolikost tipografije, različita veličina i debljina poteza i debljina dijelova slovnih

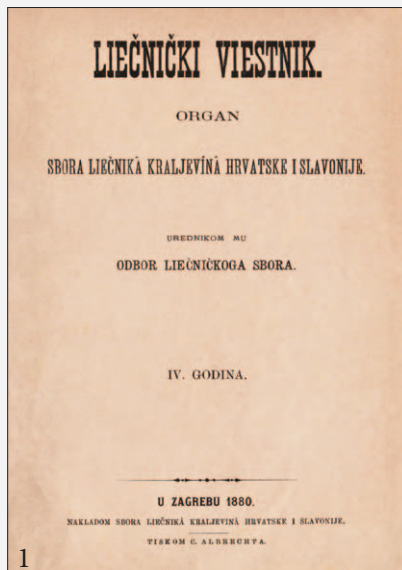
znakova mogu nositi metaforičko ili simboličko značenje ili odražavati pripadnost određenoj društvenoj skupini ili kulturi.² Pisani tekst prvo se vizualno doživljava, a tek potom se čita.³

Prvih deset godina *Liječnički vjesnik* je tiskan u poznatoj tiskari Dragutina Albrechta u Zagrebu. Dragutin (Carl) Albrecht (1824. – 1887.), hrvatski litograf i tiskar, osnivač je prvoga hrvatskog litografskog zavoda. Rad je započeo u litografiji Josipa Platzera u Varaždinu 1843., a 1851. prenosi litografiju u Zagreb te 1858. uz nju osniva i knjigotiskarsku radionicu. Tiskanje i naklada izdanja JAZU povjerena mu je 1876. godine. Njegova radionica za litografske i knjigotiskarske radove u ukrasima slijedi stilove od neobaroka do secesije. Albrecht je knjigotiskarsku vještinu doveo na vrhunsku razinu onoga doba. Tiskara s njegovim imenom radila je do 1947. godine.

Međutim, jedino sredstvo grafičkog oblikovanja u ovoj početnoj fazi izlaženja *Liječničkog vjesnika* jest tipografija, kojom se ističe naslov u odnosu na ostale podatke, te prostorni raspored elemenata na stranici, sukladno standardnom pristupu grafičkog oblikovanja publikacija toga vremena. Prema tadašnjem pravopisu, nakon svakoga pojedinog elementa naslovnice stavljala se točka (slika 1). Na prvoj sljedećoj stranici nalazi se sadržaj cijeloga godišta. Svaki pojedini sveščić (broj) počinje numeričkim podacima (broj, mjesto izdavanja, mjesec, godina i godište) koji se nalaze iznad naslova (logotipa), odijeljeni tankom linijom. Ispod naslova slijedi podnaslov, a zatim su vrlo sitnim fontom između dviju linija navedeni sljedeći podatci: „*Liječnički viestnik*“ izlazi svaki mjesec po jedan put, te je namijenjen sborskim članovom. Za nečlanove predplaćuje se sa 5 for. a. vr. na godinu kod sborskoga blagajnika Dra. Bauera. — Dopisi imaju se upravljati na predsjednika sbora. Na taj dio teksta otpada manje od jedne trećine plohe naslovne stranice pojedinog sveščića, zatim slijedi uvodnik (u prvom broju godišta) odnosno članak (u kasnijim brojevima). U ovom početnom razdoblju nije se navodilo ime urednika na naslovnici.

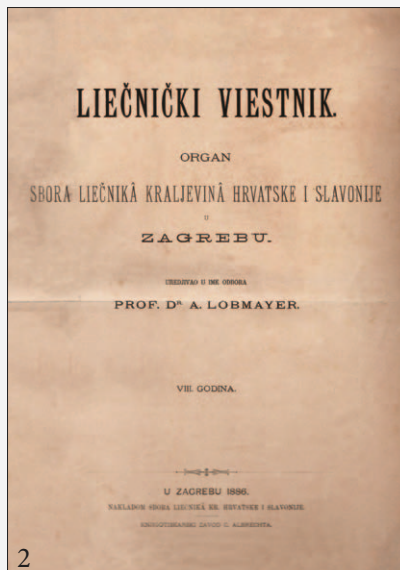
Prve promjene formata

Od 1886. godine, osim promjene formata, uvedene su i druge promjene: navodi se ime urednika na naslovnici i tipografija je izmijenjena (slika 2). Na sljedećoj stranici donosi se sadržaj cijeloga godišta, naslovljen *Gdje je što?*. Umjesto jednoga stupca tekst je prelomljen u dva stupca. Svaki pojedini sveščić (broj) počinje numeričkim podacima (broj, mjesto izdavanja, mjesec, godina i godište) koji se nalaze iznad naslova (logotipa), odijeljeni tankom linijom. Ispod naslova slijedi podnaslov, a podatci o izlaženju, cijeni, načinu nabave i korespondenciji, koji su u ranijim godištimama bili navedeni između dviju linija ispod naslova

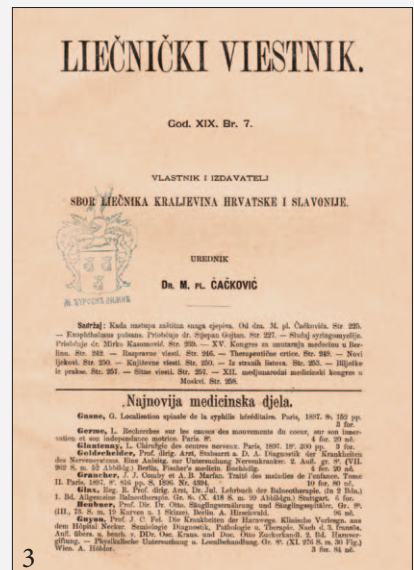
SLIKA 1. NASLOVNICA *LIEČNIČKOG VIESTNIKA*, GOD. 4. (1880.), KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 1. FRONT PAGE OF *LIEČNIČKI VIESTNIK*, VOL. 4 (1880), LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 2. NASLOVNICA *LIEČNIČKOG VIESTNIKA*, GOD. 8. (1886.), KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 2. FRONT PAGE OF *LIEČNIČKI VIESTNIK*, VOL. 8 (1886), LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 3. NASLOVNICA *LIEČNIČKOG VIESTNIKA*, GOD. 19. (1897.), BR. 7, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 3. FRONT PAGE OF *LIEČNIČKI VIESTNIK*, VOL. 19 (1897), NO. 7, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

i podnaslova, sada se nalaze lijevo i desno u ravni sa naslovom. Ispod podnaslova između linija donosi se sadržaj broja, što je novost u odnosu na oblikovanje prvih stranica sveščića prethodnih godišta. Potom slijedi naslov prvog članka, podatak o autoru i tekst članka.

Od 1894. godine (tj. od 16. godišta) na naslovnici godišta i pojedinih sveščića više nema podnaslova i uvedene su dodatne informacije za čitatelje desno od naslova sveščića.

Od 1896. godine format se mijenja u veliku osminu, a raspored podataka na naslovnici godišta je sljedeći: „LIEČNIČKI VIESTNIK. / GOD. XVIII. / VLAŠTNIK I IZDAVATELJ / SBOR LIEČNIČKA KRALJEVINA HRVATSKE I SLAVONIJE. / UREDNIK / PROF. DR. A. LOBMAYER. / 1896. / DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.“ Te godine nema sadržaja broja na naslovnici pojedinih sveščića, dok se opće informacije o izlaženju, cijeni, načinu nabave i korespondenciji ponovno nalaze između linija ispod naslova. Od 1897. uvodi se sadržaj broja na naslovnici pojedinih sveščića (slika 3). U razdoblju od 1907. do 1911. na naslovnici pojedinih sveščića nema više sadržaja broja, a pojavljuju se oglasi (slika 4).

Iskorak prema profesionalnom grafičkom oblikovanju časopisa

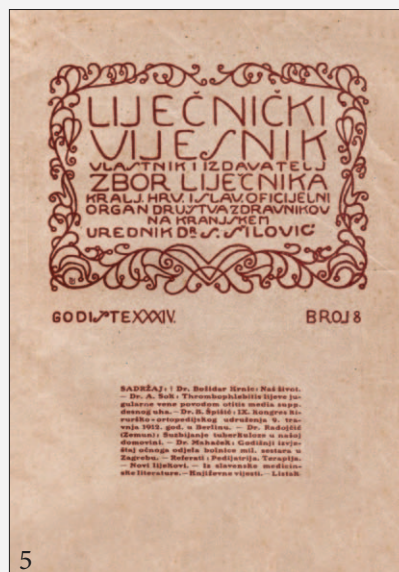
Velike promjene formalnih obilježja *Liječničkog vjesnika* uvedene su 1912. godine, u vrijeme urednika Srećka Šilovića. Osim većeg formata – četvrtine (26,7 cm), omot časopisa po prvi put oblikuje likovni umjetnik, akademski slikar Tomislav Krizman, u stilu secesije. Tomislav Krizman (1882. – 1955.), hrvatski slikar i grafičar, učio je slikarstvo i grafiku kod Bele Čikoša Sesije i Mencija Clementa Crnčića u Zagrebu te studirao na Školi za umjetnost i obrt 1903.–1907. i na Akademiji u Beču, gdje je došao u dodir s umjetničkom i književnom avangardom, koja je sa secesijom predstavljala otpor akademizmu. Od 1912. predavao je na Obrtnoj školi, a od 1922. do smrti na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Bio je redoviti član JAZU (danas HAZU); jedan je od osnivača društva likovnih umjetnika “Medulić”, osnivač *Proljetnoga salona* (1916.) i “Djela” – udruge i zadruge umjetnika za promicanje umjetničkog obrta. Uz Mencija Clementa Crnčića utemeljitelj je moderne hrvatske grafike. U duhu secesije i *art décoa* opremao je i ilustrirao knjige i časopise.⁴

Podloga i tisak na omotu *Liječničkog vjesnika* koji oblikuje Tomislav Krizman sada su u bojama, mijenja

SLIKA 4. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VIJESTNIKA*, GOD. 29. (1907.), BR. 6, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 4. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VIJESTNIK*, VOL. 29 (1907), NO. 6, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 5. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VIJESNIKA*, GOD. 34. (1912.), BR. 8, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 5. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VIJESNIK*, VOL. 34 (1912), NO. 8, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 6. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VIJESNIKA*, GOD. 35. (1913.), BR. 7, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 6. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VIJESNIK*, VOL. 35 (1913), NO. 7, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

se tipografija, a pojedini sveščići imaju i grafičku ilustraciju na omotu. Tako su oblikovana samo dva godišta: god. 34 (1912.) i 35 (1913.). Pojedini sveščići imaju omote različite strukture i sadržaja. Primjerice, na omotu broja 8 god. 34 (1912.) u gornjoj polovini plohe, na svijetloj sivosmeđoj podlozi unutar secesijskoga vitičastog ornamenta sa signaturom Tomislava Krizmana, zagasitocrvenim slovima ispod naslova otisnuti su podatci o vlasniku, izdavaču i uredniku, iz kojih saznajemo da je *Liječnički vjesnik* postao i službenim glasilom slovenskoga liječničkog društva – *Društva zdravnikov na Kranjskem*, potom slijede numerički podatci lijevo i desno ispod ornamentiranog polja te sadržaj broja otisnut sitnim slovima, formiran u obliku pravokutnika u sredini donje polovine plohe (slika 5).

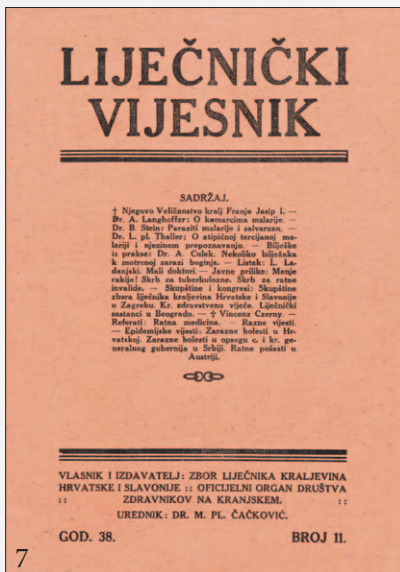
Drugačije je oblikovan omot broja 7 god. 35 (1913.): u gornjoj polovini naslovne plohe nalazi se grafička ilustracija sa signaturom Tomislava Krizmana, otisnuta crnom bojom, a u donjoj polovini secesijski oblikovanim crnim verzalom otisnut je naslov s podacima o vlasniku i izdavaču, s tim da su izrazito krupnim slovima istaknuti naslov „LIJEČNIČKI VIJESNIK“ i glavni izdavač „ZBOR LIJEČNIKA“ (slika 6). Na dnu plohe

lijevo i desno navode se numerički podatci: „GOD XXXV.“ i „BROJ 7“. Ovaj put na omotu nije navedeno ime urednika niti se donosi sadržaj. Unutar knjižnog bloka tekst je složen u jednom stupcu sa širokim marginama.

Opisani formalni elementi u ovome kratkom razdoblju svjedoče o iznimnoj izvedbenoj slobodi grafičkog oblikovanja koja se bitno razlikuje od svih prethodnih i kasnijih pristupa.

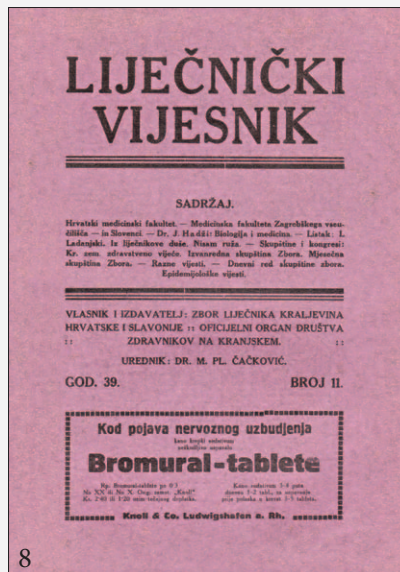
Povratak na klasično tipografsko rješenje

Nakon kratkotrajnog odmaka od uvriježenog pristupa grafičkom oblikovanju, od 36. godišta (1914.) na omotu se ponovno uvodi jednostavnija tipografija, nema više ilustracija, a mijenja se i raspored podataka. Novost je intenzivna boja podloge, s tim da su svi omoti jednoga godišta u istoj boji (slika 7). U gornjem dijelu plohe crnim slovima je otisnut naslov u dva retka (bez točke na kraju). Zatim slijedi manji naslov koji označuje sadržaj broja. U donjem dijelu plohe omota navedeni su podatci o vlasniku i izdavaču, zatim slijede podatci o godištu i broju, lijevo i desno na dnu plohe. Tekst članaka u knjižnom bloku časopisa

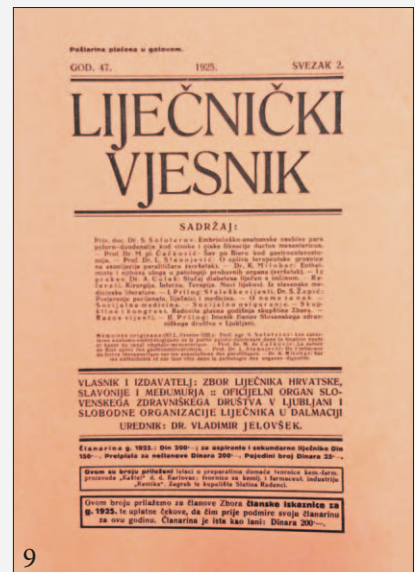
SLIKA 7. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VIJESNIKA*, GOD. 38. (1916.), BR. 11, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 7. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VIJESNIK*, VOL. 38 (1916), NO. 11, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 8. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VIJESNIKA*, GOD. 39. (1917.), BR. 11, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 8. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VIJESNIK*, VOL. 39 (1917), NO. 11, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 9. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VIJESNIKA*, GOD. 47. (1925.), BR. 2, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 9. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 47 (1925), NO. 2, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

prelomljen je u jednom stupcu. Između araka umetnute su reklame otisnute na tanjem koloriranom papiru.

Uvođenje oglasa na naslovnicu

Sljedeća sadržajno-oblikovna promjena omota časopisa uvedena je od 39. godišta (1917.). Intenzivna boja podloge mijenja se iz broja u broj. Ploha prednje strane omota, koji ima ulogu naslovne stranice, podijeljena je na četiri podjednaka horizontalna polja. Sukladno ranijem oblikovnom rješenju, ispod prvoga i iznad četvrtoga polja povučene su po tri linije razdjelnice. U prvom polju nalazi se naslov otisnut krupnim serifnim slovima u dva retka, u drugom polju donosi se sadržaj broja; treće polje zauzima reklama, a četvrto polje sadrži impresum i numeričke podatke. Farmaceutska reklama, koja je prvi put uvrštena na omot časopisa u prvom sveščiću 39. godišta (1917.), nalazi se u pravokutnom polju uokvirenom dvjema tankim linijama. Tekst reklame glasi: „*PARACODIN – TABLETE / kod kašlja i katara/ličnih bolesti disala / uspješnije nego kodein / Paracodin (dihydrokodein) u djelovanju / jači, brži i trajniji od kodeina / (Rp. Paracodin-tablete po 0,1 g/ No. XX. K 1,60. Originalni zamot „Knoll“ / 3 puta na dan 1–3 tablete / nesažvakano uzeti.*

/ Knoll & Co., Ludwigshafen a. Rh.“ Važniji elementi reklamne poruke istaknuti su krupnim podebljanim slovima: naziv lijeka i navod da djeluje *uspješnije nego kodein*. Ostali dijelovi teksta reklame otisnuti su manjim fontom poput sadržaja broja, a najsitnijim fontom navodi se uputa za izdavanje recepta raspoređena lijevo i desno u donjem dijelu polja. Naziv proizvođača, otisnut manjim podebljanim slovima, umetnut je u donju stranicu pravokutnog okvira.

Međutim, već od sljedećeg sveščića, br. 2 god. 39 (1917.), mijenja se raspored opisanih polja na omotu. Reklama se premješta na dno stranice, u četvrto polje, a na njeno mjesto dolazi polje s impresumom i numeričkim podacima zajedno s razdjelnim linijama, čime je narušena simetrija ranijega grafičkog rješenja (slika 8). Takav se izgled omota zadržava i u sljedećim sveščićima do kraja godišta. Crni tisak na koloriranoj podlozi dominantno je grafičko obilježje ovih omota, a boja podloge se mijenja: prva tri sveščića imaju zeleni omot, zatim slijede po jedan ili dva sveščića s omotom ružičaste, crvene, svijetlosmeđe, maslinastosive, svijetloljubičaste i tamnije ljubičaste boje.

S istim elementima i na jednak način oblikovani su omoti i u sljedećim godištim, sve do 46. godišta

SLIKA 10. NASLOVNICA LIJEČNIČKOG VJESNIKA, GOD. 48. (1926.), BR. 5, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 10. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 48 (1926), NO. 5, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 11. NASLOVNICA LIJEČNIČKOG VJESNIKA, GOD. 50. (1928.), BR. 12, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 11. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 50 (1928), NO. 12, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 12. NASLOVNICA LIJEČNIČKOG VJESNIKA, GOD. 50. (1928.), BR. 11 (SLAVENSKI BROJ), KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 12. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 50 (1928), NO. 11 (SLAVIC NUMBER), LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

(1924.), kada se zadržava format i grafička osnova (crni tisak na koloriranoj podlozi u izmjenjivim bojama), ali se mijenja raspored elemenata na plohi omota i naslov se otiskuje drukčijim tipom slova. U razdoblju od 46. do 49. godišta (1924. – 1926.) ploha omota je podijeljena u šest polja nejednake veličine koja su omeđena razdjelnim linijama, osim zadnjeg polja u kojemu je tekst u pravokutnom okviru. Tekst omota sadrži sljedeće elemente: na vrhu plohe lijevo gore stoji napomena sitnim slovima „Poštarina plaćena u gotovom“. Zatim slijede numerički podatci (godište, godina i broj sveska); naslov u dva retka; sadržaj broja; podatci o izdavaču i uredniku; informacije o članarini i pretplati; naposljetku, u pravokutnom okviru na dnu plohe nalazi se poziv na uplatu članarine i obavijest o promidžbenim priložima (slika 9). Tijekom 48. i 49. godišta (1926. i 1927.) omot je grafički preoblikovan tako da je naslov otisnut „u negativu“ – slovima boje podloge na crnoj pozadini, kao dio pravokutnoga crnog okvira koji zauzima čitavu plohu omota i unutar kojega se nalaze svi podatci (osim napomene u gornjem lijevom uglu: *Poštarina plaćena u gotovom*). Za naslov su odabrana podebljana slova tipa *Antiqua* i raspored podataka neznatno je izmijenjen u odnosu na prethodna godišta (slika 10).

Polu stoljeća *Liječničkog vjesnika* i novi vizualni identitet

Od jubilaranoga 50. godišta (1928., u doba istoga urednika – Vladimira Jelovšeka) potpuno se mijenja vizualni identitet časopisa. Format ostaje isti, ali se ponovno mijenja tipografija. Boja podloge je narančasta, slova su crna. Odabran je moderniji, dekorativni tip slova; naslov se više ne otiskuje verzalom, nego kurentom, u dva retka, s tim da obje riječi u naslovu počinju velikim slovom: „*Liječnički / Vjesnik*“ (slika 11). Osnovna grafička rešetka tiskanog polja (tzv. *grid*) manjih je dimenzija u odnosu na plohu omota nego u ranijim godištima – ostavljene su šire prazne margine. U povodu jubileja, „Godina 50.“ grafički je istaknuta podebljanim fontom i postavljanjem u centralnu os iznad naslova, podvučena debelom i tankom linijom, na koju se lijevo i desno naslanjaju nizovi zvjezdica iznad kojih se nalaze numerički podatci: „1928.“ i „Broj 3.“. U centralnoj osi ispod naslova i sadržaja postavljena je također po jedna petokraka zvjezdica. Na zadnjoj strani omota, kao i na objema unutrašnjim stranicama, otisnuti su reklamni oglasi. Između araka s člancima umetnuti su promidžbeni oglasi, otisnuti na tanjem papiru. Unutar knjižnog bloka naslov je oti-

SLIKA 13. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 53. (1931.), BR. 1, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

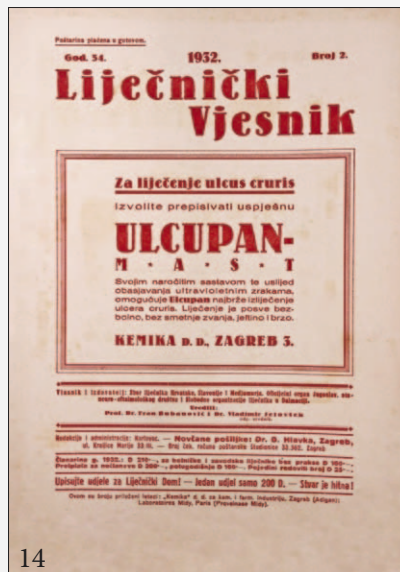
FIGURE 13. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 53 (1931), NO. 1, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 14. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 54. (1932.), BR. 2, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 14. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 54 (1932), NO. 2, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 15. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 57. (1935.), BR. 11, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 15. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 57 (1935), NO. 11, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

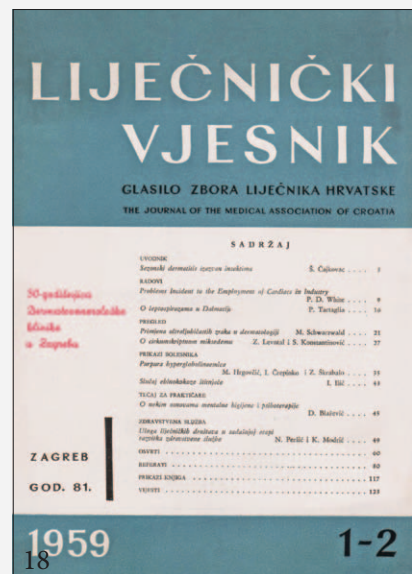
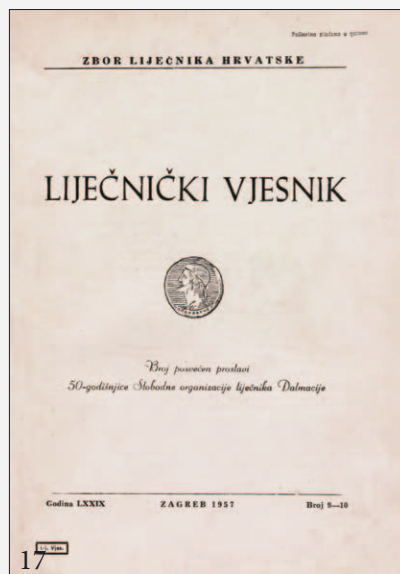
snut drugim tipom dekorativnog kurenta u jednome retku, podvučen debelom i tankom linijom; ispod naslova nalaze se numerički podatci u manjem pravokutnom polju koje je flankirano geometrijskim ornamentima. U istoj godini izašao je i poseban *Slavenski broj* (god. 50, br. 11) koji na omotu ima Krizmanovu ilustraciju (slika 12), istovjetnu onoj koja je objavljena na omotu *Liječničkog vjesnika* god. 35 (1913.), br. 7. Na naslovnicama sveščića iz 1931. godine pojavljuju se veliki promidžbeni oglasi (slika 13).

Naslovnica broja 1, god. 54 (1932.), koji kao redakcijski odbor potpisuju Bubanović, Herzog i Jelovšek kao glavni urednik, izlazi u promijenjenom grafičkom obliku: slova naslovnice u tom su godištu crvena, a u središtu se nalazi oglas. U tom prvom sveščiću riječ je o oglasu za jedini slavenski preparat arsenobenzola *Neosalutan*, a u drugom broju oglašava se *Ulcupanmast* za liječenje *ulcus cruris*. Pri dnu naslovnice nalazi se i poticajna poruka: „Upisujte udjele za *Liječnički Dom! Jedan udjel samo 200 D. Stvar je hitna!*“ (slika 14). Omot je i sa stražnje strane ispunjen oglasima, a pri dnu zadnje stranice donosi se sadržaj broja. Takav vizualni identitet trajat će uključno do 56. godišta (1934.), s tim da svako godište ima drugu boju: plavu (1933.) i smeđu (1934.).

Nova uređivačka strategija i novi izgled naslovnice

Nakon smrti Vladimira Jelovškega, najdugotrajnijeg urednika ovoga glasila, za urednika dolazi zaključno s drugim brojem 57. godišta Edo Deutsch, a nakon njega uređivanje preuzima dermatovenerolog i specijalist socijalne medicine Ante Vuletić. Vuletić uvodi zaokret u uređivačkoj politici *Liječničkog vjesnika* stavljajući naglasak na prikupljanje članaka koji bi prvenstveno bili korisni praktičnim liječnicima te se stoga prestaje s tiskanjem *Staleškog glasnika*. Od 1935. godine mijenja se format u nešto veću četvrtinu (29,7 cm), podloga je svijetlosmeđa, tisak crni. Ploha omota podijeljena je na pet polja koja zauzimaju (odozgo prema dolje): naslov, sadržaj, reklamni oglas s ilustracijom, impresum i numerički podatci (slika 15). Polja su odijeljena razdjelnim linijama. Naslov je otisnut podebljanim neserifnim verzalom. U razdoblju od 1936. do 1940. nema sadržaja na omotu, ostali elementi ostaju isti.

Sadržaj na omotu ponovno se uvodi 1941. godine. Tip slova u naslovu mijenja se 1942. godine u serifni verzal tipa *Antiqua*, na omotu se više ne objavljuju reklamni oglasi. Takav format i grafičko oblikovanje za-

SLIKA 16. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 71. (1949.), BR. 4, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 16. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 71 (1949), NO. 4, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 17. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 79. (1957.), BR. 9–10, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 17. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 79 (1957), NO. 9–10, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 18. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 81. (1959.), BR. 1–2, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 18. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 81 (1959), NO. 1–2, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

država se do 1953. godine, s malim varijacijama boje podloge koja je svijetlosmeđa ili siva (slika 16). Sadržaj se ne otiskuje na omotu od 1943. do 1945., zatim je ponovno uveden i tako ostaje do 1953. godine. Od br. 5–6/1945. uveden je i podnaslov na više jezika. Nakon toga prijelaznog razdoblja nastavlja se formalni minimalizam od 1954. do 1958. godine, u vrijeme urednika Mirka Dražena Grmek. U to doba vizualni identitet *Liječničkog vjesnika* znatno je izmijenjen. Format se mijenja u veliku osminu (23,2 cm), s omota se izostavlja podnaslov i sadržaj, a uvodi se novi grafički element: minijatura s likom Hipokrata u sredini plohe. Podloga je svijetloplava, svijetlozelena ili bijela, tisk crni (slika 17).

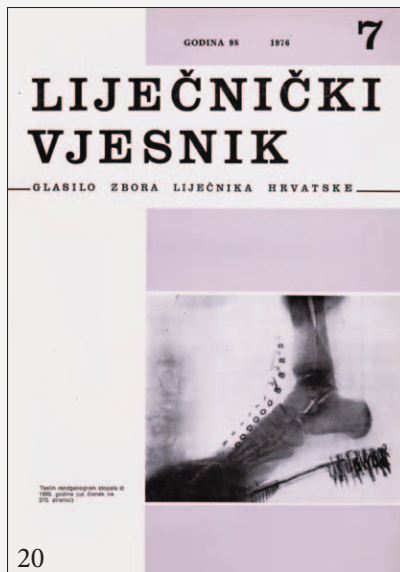
Uvođenje profesionalnoga grafičkog dizajna

Sljedeća velika promjena grafičkog oblikovanja časopisa dogodila se u doba urednika Tihomila Beritića (1959. – 1971.). U impresumu broja 1–2/1959. prvi put u povijesti časopisa uveden je podatak o autorstvu likovnog rješenja (*grafička postava Brano Horvat; naslovna strana Brano Horvat, Nela Krstić*), a već od sljedećeg broja naslovnu stranicu i grafičku postavu pot-

pisuje samo Brano Horvat (1929. – 1996.), grafički nakladnik, od 1954. do 1959. zaposlen u Leksikografskom zavodu, potom voditelj Grafičko-likovnog servisa Studentskog centra Sveučilišta u Zagrebu. Godine 1962. otvorio je atelijer za sitotisak u Podsusedu, koji vodi do kraja života. U suradnji s Ivanom Piceljnom, Vjenceslavom Richterom i drugima u atelijeru je proizvodio umjetnički sitotisak (grafičke listove, mape i plakate) vrhunskih oblikovnih dometa i tehničke realizacije. Osobit je njegov prinos zagrebačkoj školi serigrafije i novim standardima vizualnoga komuniciranja.⁵

U ovom razdoblju vidljiv je novi, profesionalni pristup grafičkom oblikovanju koji se izdvaja među svim dotadašnjim likovnim rješenjima naslovnice *Liječničkog vjesnika* (slika 18). Format ostaje isti – velika osmina – ali je sada ploha omota podijeljena na tri nejednaka horizontalna polja: gornje i donje polje je sivoplavo s bijelim tiskom, a srednje bijelo s crnim tiskom. Naslov je otisnut neserifnim verzalom, u srednjem polju je sadržaj. Nema reklamnog oglasa niti ilustracije. Tema broja istaknuta je u srednjem polju omota, lijevo od sadržaja, drugom bojom tiska ili logotipom.

U razdoblju od 1972. do 1975. časopis ponovno izlazi u formatu četvrtine (27,8 cm), a omot je preobliko-

SLIKA 19. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 96. (1974.), BR. 1, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 19. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 96 (1974), NO. 1, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 20. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 98. (1976.), BR. 7, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 20. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 98 (1976), NO. 7, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 21. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 99. (1977.), BR. 1 (TZV. “ZLATNI BROJ”), KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

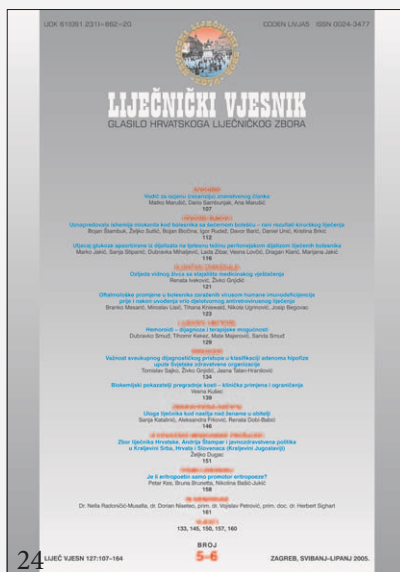
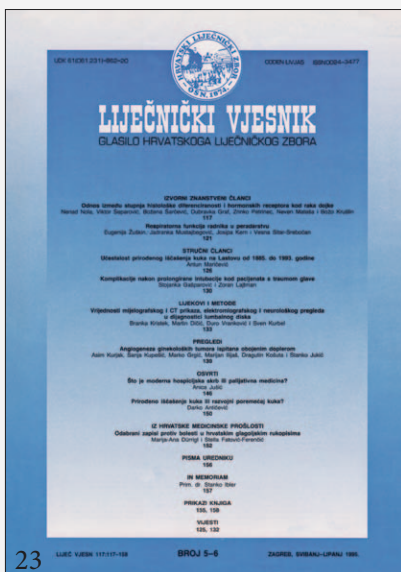
FIGURE 21. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 99 (1977), NO. 1 (SO-CALLED “GOLDEN NUMBER”), LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

van. U impresumu je navedeno da su za naslovnu stranicu i grafičku opremu odgovorni Tihomil Beritić i Vladimir Bartoš. Na bijeloj podlozi naslov je otisnut podebljanim serifnim verzalom jarkoplave boje, u dva retka; ispod naslova slijedi podnaslov *Glasiilo Zbora liječnika Hrvatske* (samo na hrvatskom jeziku) sitnijim crnim neserifnim verzalom, potom slijede numerički podatci između plavih razdjelnih linija, a najveću površinu plohe omota zauzima sadržaj otisnut crnim slovima fonta *Times New Roman* (kurent – bold i kurziv) u dva stupca. Nema ilustracije. U gornjem lijevom uglu nalazi se crveni logotip 100. obljetnice Zbora liječnika (slika 19).

Žurnalistička živost u vanjskom izgledu: uvođenje ilustracije kao elementa naslovnice

Slikovni elementi na naslovnici, poput fotografije, ilustracije ili infografike, svojim položajem i veličinom te temom prikaza daju karakter časopisu. Njihov vizualni izraz osnažuje poruku, komunicirajući izravnije od samog teksta. Elementi slike mogu nositi preneseno značenje, ne izravno vidljivo širokoj populaciji, već samo određenom tipu čitatelja.¹ To je vidljivo i u oblikovanju naslovnice *Liječničkog vjesnika* 1976. godine,

u vrijeme urednika Predraga Drobnjaka koji nastupa sa svojim uređivačkim razdobljem 1975., a sljedeće godine kreće u promjenu rješenja naslovne stranice. Novi urednik Predrag Drobnjak predstavio se čitateljstvu nakon uređenih 12 brojeva *Liječničkog vjesnika*, tj. tek u prvom broju 1976. s obrazloženjem: „Ove godine izmijenili smo naslovnu stranicu. Želimo iskoristiti kvalitetu omotnog papira da bismo naslovnom stranicom sažeto upozorili na nešto značajno iz naše medicinske prošlosti ili sadašnjosti dajući ujedno time i žurnalističku živost vanjskom izgledu lista. Ostale su izmjene uglavnom izvršene zbog uštede skupog prostora“⁶, pri čemu je angažiran Krešimir Ivanček (1952.), akademski slikar – grafičar, autor nekoliko grafičkih mapa, koji je tijekom 45 godina profesionalnog rada oblikovao i ilustrirao niz knjiga različitih sadržaja, školskih udžbenika, plakata, kataloga, prospekata, fotomono grafija te je među prvima u Hrvatskoj 1988. započeo digitalnu pripremu za tisak.⁷ Format je nešto veća četvrtina (28,4 cm). Podloga je dvobojna – središnja bijela te pastelna boja u desnom dijelu plohe iznad i ispod naslova, koja se izmjenjuje iz broja u broj. Naslov je otisnut crnim verzalom fonta *Times New Roman*. Slijedi podnaslov u manjem tankom verzalu s

SLIKA 22. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 102. (1980.), BR. 1, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 22. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 102 (1980), NO. 1, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 23. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 117. (1995.), BR. 5–6, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 23. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 117 (1995), NO. 5–6, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SLIKA 24. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 127. (2005.), BR. 5–6, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 24. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 127 (2005), NO. 5–6, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

razdjelnom linijom lijevo i desno u ravni podnaslova. Na omotu nema sadržaja, nego se donosi crno-bijela ilustracija (najčešće fotografija) u donjem desnom polju, na podlozi u boji (slika 20). Prvi broj u nizu novog dizajna naslovnice otvara se fotografijom prvog predsjednika Zbora Franje Miličića. Sljedeći donosi fotografiju južnog pročelja Poliklinike i Odjela za ginekološki karcinom Ginekološke klinike Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Sva četiri godišta u kojima su omoti koncipirani na taj način predstavljaju na naslovnicama ilustracije tematski povezane sa sadržajem broja: fotografije istaknutih osoba iz područja biomedicinskih znanosti; makete, fotografije i nacрте zgrada pojedinih zdravstvenih ustanova; rendgenogramе, scintigrafije pojedinih organa, grupne fotografije nastavnika medicinskih fakulteta i sudionika stručnih skupova, pojedina amblematska umjetnička djela, naslovnice prve medicinske knjige na hrvatskom jeziku, naslovnice obljetničkih izdanja, fotografije iz bolničke svakodnevice, model virusa influence, pojedine dokumente, diplome i logotipe medicinskih društava i organizacija, fotografije novih medicinskih tehnika i uređaja te elektronske mikroskopske slike. U razdoblju opisanoga grafičkog oblikovanja (1976. – 1979.) samo

svečani broj 1/1977. u povodu 100. obljetnice *Liječničkog vjesnika*, tzv. zlatni broj, ima ilustraciju preko cijelog omota – ornamentirani logotip Zbora liječnika otisnut plavim tiskom na zlatnoj podlozi (slika 21).

Ukorak sa suvremenim grafičkim standardom osamdesetih s potpisom Branka Vujanovića

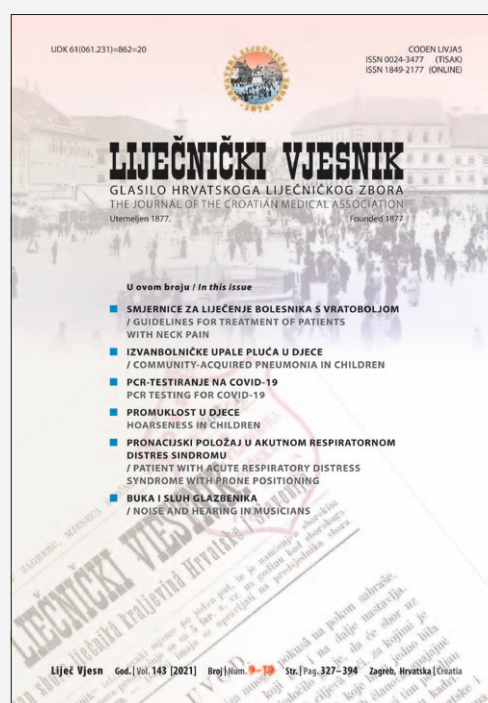
Drukčiji pristup grafičkom oblikovanju omota *Liječničkog vjesnika* došao je do izražaja u sljedećem razdoblju koje je započelo 1980. godine, u doba urednika Ive Bakrana ml. Autor novoga likovnog rješenja naslovnice je Branko Vujanović (1937.), akademski slikar i grafičar, autor mnogobrojnih grafičkih mapa i bibliofilskih izdanja koji se bavi crtežom i akvarelom, ilustriranjem knjiga te grafičkim oblikovanjem,⁸ a koji je također dizajnirao nove varijante naslovnice iz 1995. i 2002. te je ostao autorom vizualnog identiteta *Liječničkog vjesnika* sve do 2018. godine. Format ostaje isti do 1983. godine (28,4 cm), da bi se od 1984. nadalje ustalio u dimenziji veće četvrtine (29 cm). Na bijeloj podlozi naslov je otisnut jarkoplavim tiskom u jednom retku, serifnim verzalom fonta *Playbill*, istovjetnim onome s početka izlaženja časopisa (slika 22). Desno

od naslova otisnut je crno-bijeli logotip Zbora liječnika. Središnja ploha u kojoj se nalazi sadržaj broja uokvirena je debelom plavom linijom iste nijanse kao što je naslov. Unutar te plave linije otisnut je podnaslov bijelim verzalom fonta *Times New Roman*. Sadržaj je otisnut crnim kurentom (bold i kurziv) istog fonta. Ispod okvira sa sadržajem, na dnu plohe, nalaze se numerički podatci.

Od 1995. godine, u istom formatu, mijenja se dizajn omota. Plavo-bijela podloga s istaknutim središnjim poljem oblikovana je na takav način da se bijela boja postupno pretapa u plavu u suprotnim smjerovima na podlozi i glavnom polju (slika 23). Svi su tiskani elementi centrirani. U sredini gornjeg ruba središnjeg polja nalazi se bijelo-plavi logotip Zbora. Zatim slijedi bijeli naslov, koji i nadalje ostaje u serifnom verzalu fonta *Playbill*, crni podnaslov u neserifnom verzalu (*Arial*) te nakon većeg razmaka sadržaj broja otisnut crnim kurentom fonta *Arial*.

Opisano grafičko oblikovanje zadržalo se do 2001. godine, da bi 2002., u povodu 125. obljetnice *Liječničkog vjesnika* omot dobio novi izgled uvođenjem srebrnosive podloge i tiska u četiri boje: bijeloj, crnoj, crvenoj i plavoj (slika 24). Likovno rješenje za novu naslovnicu izradio je kao i u prethodnom godištu Branko Vujanović. U svom uvodniku *U povodu 125. obljetnice Liječničkog vjesnika* Nada Čikeš se osvrće na promjenu vizualnog identiteta časopisa: plava je boja podloge zamijenjena srebrnom koja prevladava i na zastavi Hrvatskoga liječničkog zbora te na njegovim odličjima, te navodi kako je srebrna boja od antičkih vremena povezana s liječništvom (instrumenti i posude od srebra). Srebrna podloga omogućila je moderniji i čitljiviji višebojni tisak sadržaja časopisa te prikaz novoga višebojnog amblema Hrvatskoga liječničkog zbora. Tip slova kojim je otisnut naslov u prvom broju *Liječničkog vjesnika* primijenjen je i sada.⁹ Format, raspored elemenata na plohi omota i tipovi slova ostaju isti kao u prethodnom razdoblju, sve do 2018. godine.

Naposlijetku, današnji izgled *Liječnički vjesnik* je dobio 2019. godine, kada se uvodi bijela podloga s blijedosirom ilustracijom preko cijele površine: veduta Zagreba (Trg bana Jelačića) i dio naslovnice *Liječničkog vjesnika* s početka izlaženja (slika 25). Ovo likovno rješenje naslovnice izradio je grafički studio *Kontrast*. Tisak na omotu je crne boje, s izuzetkom broja sveska koji je otisnut crvenom bojom. Logotip Hrvatskoga liječničkog zbora u bojama nalazi se u sredini iznad naslova. Sadržaj je poravnat lijevo. Naslovi članaka otisnuti su verzalom na hrvatskom (crni tisak) i engleskom (sivi tisak) te je svaki sljedeći naslov grafički istaknut plavom kvadratnom markicom (engl. *bullet*). Povremeno se ubacuje ilustracija uz temu broja, tako se primjerice na omotu broja 7–8 godišta 143 (2021.) nalazi logotip 100. obljetnice Klinike za bolesti uha, nosa i grla i kirurgiju glave i vrata.

SLIKA 25. NASLOVNICA *LIJEČNIČKOG VJESNIKA*, GOD. 143. (2021.), BR. 9–10, KNJIŽNICA ODSJEKA ZA POVIJEST MEDICINSKIH ZNANOSTI HAZU

FIGURE 25. FRONT PAGE OF *LIJEČNIČKI VJESNIK*, VOL. 143 (2021), NO. 9–10, LIBRARY OF THE DIVISION OF THE HISTORY OF MEDICAL SCIENCES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

Rasprava

Već je ranije u ovom radu spomenuta ustaljena praksa uvezivanja godišta časopisa u 19. i 20. stoljeću, radi pojednostavljivanja njihova čuvanja i pohrane. U knjižničarskoj struci u pravilu se poštuje preporuka o očuvanju izvornog izgleda publikacije prilikom uveza.¹⁰ Međutim, o postupku uvezivanja nisu uvijek i svugdje odlučivali stručni knjižničari pa se tako znalo dogoditi da se prilikom pripreme za uvez cijelih godišta časopisa odstrane omoti pojedinih sveščića, ali i svi ostali dijelovi časopisa osim stručnih i znanstvenih članaka. Time se narušava cjelovitost izvornika i gube se mnoge korisne informacije koje su sadržane na odbačenim stranicama. *Liječnički vjesnik* je izlazio mjesечно, isprva donoseći znanstveno-stručni sadržaj unutar zajedničkoga lista. Usmjerenost časopisa međutim nije uvijek bila jednosmjerna pa u pojedinim razdobljima dolazi do dvojbi s obzirom na ravnotežu znanstvenog i staleškog dijela. U razdoblju Jelovšekova uređivačkog razdoblja list se dijelio na znanstveni i staleški dio i to tako da je svaki imao svoju paginaciju, svoj sadržaj i svoje kazalo, te su oba izlazila istodobno pod jednim omotom ili opet u razno doba svaki dio napose i svaki pod posebnim omotom. Kao prilog

časopisu izlazio je 1914.–1915. i 1921.–1934. *Staleški glasnik*, odnosno *Glasnik za staleška i zdravstvena pitanja*.¹¹ Od 1995. u istom ovitku nalaze se i *Liječničke novine*. Dobra je i pohvalna okolnost da su se ovi aspekti uspjeli sačuvati i u digitaliziranom obliku *Liječničkoga vjesnika* do 1999. godine.¹²

Uz strukovno važne sadržaje u *Liječničkom vjesniku* se tiskaju i oglasi različitih tipova, bilo kao otisnuti na njegovim stranicama, bilo kao umetci. Njihova nazočnost otvara niz mogućnosti u propitivanjima komercijalnih i marketinških pristupa u razvoju časopisa, oni su odraz vremena i poslovnih odnosa koji se razvijaju između časopisa i različitih tvrtki.¹³ *Liječnički vjesnik* je dakle tijekom gotovo stoljeća i pol postojanja upio u svoje sveščice i različite dijelove komercijalne kulture u kojoj se razvijao. Premda se u kontekstu glavnog sadržaja časopisa ti dodatci čine sporednima, ipak oni s obzirom na dugovjeku opstojnost časopisa postaju nezaobilaznim elementima u poznavanju povijesnog konteksta, mehanizama poslovanja, marketinških strategija, razvoja i ponude farmaceutskih, medicinskih i drugih tvrtki itd.¹⁴

Pojedini autori zagovaraju i/ili prognoziraju ukidanje tiskanih verzija časopisa jer smatraju da u doba suvremenih tehnologija gotovo i nisu namijenjene čitanju.¹⁵ Važno je stoga istaknuti, ako se i krene tim putem, pogotovo ako se radi o časopisu kao što je *Liječnički vjesnik* koji predstavlja hrvatsku medicinsku baštinu, da je potrebno voditi brigu i sačuvati cjelovitost svakog sveščića s cjelokupnom opremom i dodatcima.

Potreba za digitalizacijom časopisa s jedne, a skućena financijska sredstva s druge strane katkada rezultiraju gubitkom cjelovitih materijalnih obilježja časopisa. Kao što je u prošlosti prevladavala praksa uvezivanja godišta te su zbog toga pojedini sveščići izgubili originalne naslovnice, u 21. stoljeću prilikom digitalizacije i kreiranja elektroničkih inačica objavljenih radova gube se oblikovna obilježja časopisa, njihovih pojedinih brojeva ili godišta, kao i čitavi sadržaji tzv. nultog arka s uvodnikom, oglasima, nekrolozima, obavijestima i slično. Takav je primjer digitalni *Liječnički vjesnik* koji je dostupan na vlastitoj mrežnoj stranici časopisa (arhiva 1877. – 1999. i elektroničke verzije članaka od 2003. nadalje)¹² i na portalu *Hrčak* (od 2010. nadalje)¹⁶. Nažalost, tako predstavljeni sadržaji na navedenim portalima nisu cjeloviti niti prezentiraju časopis sa svom njegovom opremom i dodatcima. Tome treba svakako dodati i činjenicu da sve manji broj knjižnica čuva izvornu građu – cjelovite sveščice periodike – u koju spada i naš najstariji medicinski časopis *Liječnički vjesnik* koji izlazi 145 godina u kontinuitetu.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu uvrstila je rana godišta *Liječničkog vjesnika* (1877. – 1890.) u svoju digitalnu zbirku starih hrvatskih časopisa. Na

mrežnoj stranici *Stari hrvatski časopisi: portal digitaliziranih časopisa* u kratkom tekstu *Povijest časopisa* autori konstatiraju da znanstvenih radova o povijesti i razvoju časopisa u Hrvatskoj prije druge polovine 20. stoljeća ima relativno malo te očekuju da će portal imati i funkciju instrumentarija za različita istraživanja, od istraživanja razvoja pojedinih grana znanosti u Hrvatskoj do praćenja razvoja časopisa kao ključnoga komunikacijskog medija u znanosti.¹⁷

Premda živimo u vrijeme vizualne kulture, radovi koji se osvrću na oblikovne značajke stručnih časopisa poprilično su rijetki. Iako suvremena knjižnična znanost u svijetu pa tako i u Hrvatskoj sve više pozornosti posvećuje znanstvenim časopisima, malo je autora koji se bave njihovim vizualnim identitetom ili pak zaštitom cjelovitih izvornika (tiskanih primjeraka časopisa) unutar knjižničnih fondova. Novije publikacije u kojima se autori bave ulogom suvremenih časopisa u znanstvenoj komunikaciji ne osvrću se na aspekt grafičkoga uređenja časopisa i oblikovnih značajki tiskanih primjeraka te prepoznavanja njihove baštinske vrijednosti, niti kada je riječ o najstarijim časopisima.^{18,19} Premda su promjene naslovnica tražene, dakle čitateljima je izgled njihovoga glasila važan, uvodnici urednika tek usput navode činjenicu promjene vizualnog identiteta. Iznimku donekle čine uvodnici Predraga Drobnjaka i Nade Čikeš, u kojima se tada aktualni urednici osvrću i na oblikovne značajke *Liječničkog vjesnika* u kontekstu obrazloženja nove uredničke koncepcije.^{6,9}

Zaključak

Stječe se dojam da je *Liječnički vjesnik* sve do u suvremenost u neprestanom traganju za određenim stilom svoje reprezentacije. Evidentne su česte promjene koje se uglavnom odnose na tipografiju, boju i strukturu sadržaja naslovnice, a u tom procesu vidljivo je nekoliko iskoraka koji su se dogodili u vrijeme kada se uređenje naslovnice prepušta grafičkim stručnjacima: Tomislavu Krizmanu (urednik Srećko Šilović), Brani Horvatu (urednik Tihomil Beritić), Krešimiru Ivančeku (urednik Predrag Drobnjak), Branku Vujanoviću (urednici Ivo Bakran ml. i Nada Čikeš) i studiju *Kontrast* (urednik Branimir Anić).

Dizajn Tomislava Krizmana (u razdoblju 1912. – 1913.) unosi nove tipografske, ilustrativne i dekorativne elemente u stilu secesije, što se nije moglo održati u koncepciji časopisa koji teži klasičnoj jednostavnosti i jasnoći oblikovanja kako bi bio znanstveno i strukovno uravnotežen, bez odvratanja pozornosti sa sadržaja na formu. Brano Horvat svojim likovnim rješenjem naslovnice donosi suvremeni odmak u duhu modernizma (1959. – 1971.) koristeći geometrijski uredno i hijerarhijski čisto raspoređene i upotrijebljene likovno-grafičke elemente. Jedino likovno rješenje u koje-

mu je zastupljena fotografija na naslovnici (Krešimir Ivanček, 1976. – 1979.) također se nije dugo zadržalo, vjerojatno iz istih razloga kao i kod Krizmana. Premda se u novije vrijeme za grafičko oblikovanje angažiraju istaknuti stručnjaci, *Liječnički vjesnik* ne odustaje od tendencije naglašavanja svoga sadržaja inzistirajući tijekom duljih razdoblja da upravo sadržaj broja sa svim imenima autora i naslovima članaka bude obvezni element naslovnice. Na taj način ne ostaje dovoljno prostora za vizualno atraktivnije likovne elemente, o čemu svjedoče kompromisna likovna rješenja naslovnice Branka Vujanovića (1980. – 2018.) i studija *Kontrast* (od 2019. nadalje).

Osim elemenata grafičkog oblikovanja naslovnice, i cjelina opreme časopisa sadrži niz informacija koje iščitavamo kao znakove vremena. Jedan je od tih elemenata naslov časopisa koji se mijenjao sukladno važećem pravopisu te je u pojedinim razdobljima glasio: *Liečnički viestnik* (1877.–1905.), *Liječnički vijestnik* (1906.–1909.), *Liječnički vijesnik* (1910.–1921.), *Liječnički vjesnik* (1922.–1942.), *Liečnički viestnik* (1943.–1945. do broja 4), *Liječnički vjesnik* (od broja 5–6 1945. do danas). Tako čitatelj može, gledajući oblik naslova, već na prvi pogled zaključiti o kojemu se razdoblju izlaženja ovoga glasila radi. Na isti način možemo čitati i podnaslov koji uglavnom upućuje na glavnog izdavača; nije korišten kontinuirano, a razlikuje se s obzirom na promjene naziva Zbora liječnika i sudjelovanje pridruženih društava kao suizdavača u pojedinim razdobljima. Tako u razdoblju 1877.–1893. glasi: *organ Sborna liečnika kraljevina Hrvatske i Slavonije*; od god. 58 (1936): *glasilo Zbora liječnika Hrvatske, Slavonije i Medjumurja i ostalih liječničkih društava u Zagrebu, Slobodne organizacije liječnika u Dalmaciji i Dubrovačkog liječničkog udruženja*; od god. 63(1941): *glasilo Hrvatskog liječničkog zbora i ostalih liječničkih društava u Zagrebu, Hrvatskog liječničkog društva u Karlovcu, Osijeku, Sušaku, Liječničkog društva za sjevernu Dalmaciju u Šibeniku, Slobodne organizacije liječnika u Splitu i Dubrovačkog liječničkog društva*; od god. 68(1946): *glasilo Zbora liječnika Hrvatske = žurnal Obščestva vračej Horvatii = the journal of the Medical Association of Croatia = organe officiel de la Societe medicale de Croatie*; od god. 73(1951): *glasilo Zbora liječnika Hrvatske = the journal of the Medical Association of Croatia = organe officiel de la Societe medicale de Croatie*; od god. 81(1959) i: *Fachzeitschrift der aerztegesellschaft Kroatiens*; od god. 84(1962) i: *žurnal Obščestva vračej Horvatii*; od god. 94(1972) – god. 113 br. 3/4(1991): *glasilo Zbora liječnika Hrvatske = the journal of the Medical Association of Croatia*; od god. 113 br. 5/6(1991): *glasilo Hrvatskog liječničkog zbora*; od god. 141(2019) i: *the journal of the Croatian Medical Association*. Nizanje podnaslova zapravo oblikuje malu historiografiju mreže udruženja s kojima je Zbor surađivao, čiji su članovi i potencijalni autori u samom časopisu.

Kroz dugi niz godina kontinuiranog izlaženja *Liječničkog vjesnika* mijenjali su se format, fontovi i raspored podataka na naslovnici, a sukladno tomu i raspored teksta unutar knjižnog bloka, koji je u vrijeme manjih formata (osmine i velike osmine) bio otisnut u jednom stupcu, a u velikom formatu (četvrtini) uglavnom u dva stupca. Prva godišta (1877.–1885.) izlaze u osmini (21,5 cm), zatim 1886.–1895. u četvrtini (33,2 cm), 1896.–1911. u velikoj osmini (24 cm), 1912.–1953. u četvrtini (s tim da se format blago modificira: 1912.–1934. 26,7 cm; 1935.–1953. 29,7 cm), 1954.–1971. ponovno izlazi u velikoj osmini (23,2 cm), a od 1972. do danas u četvrtini (sa sljedećim varijacijama dimenzija: 1972.–1973. 27,8 cm; 1974.–1983. 28,4 cm; od 1984. do danas 29 cm) (tablica 1). Današnji format časopisa standardni je format A4.

S vremenom se uvode crno-bijele ilustracije uz članke, potom i na omotu, a od 2004. godine uvedene su ilustracije u bojama. Iz analiziranih i uspoređenih elemenata vizualne komunikacije na naslovnica časopisa *Liječnički vjesnik* dolaze do izražaja svekoliki urednički pristupi vidljivi u načinu na koji njegovo grafičko oblikovanje komunicira s čitateljem.

Časopis je važan prvenstveno zbog svojega sadržaja, podataka i poruka koje šalje ciljanoj publici, no, s druge strane, on je također materijalni predmet koji trebamo sagledavati kao cjelinu, zajedno s cjelokupnom likovnom opremom koja jednako snažno govori o obilježjima vremena svoga nastanka. Naslovna stranica najvažniji je element komunikacije samog časopisa jer stvara prvu vezu s čitateljem, privlači pozornost, ističe ton i namjenu časopisa. Kroz cijelo izdanje, pa tako i na njegovoj naslovnici, grafičko oblikovanje treba vizualno komunicirati vrstu, ton, dubinu i kvalitetu časopisa, treba čitatelju omogućiti lako snalaženje i funkcionalnost.¹

Kako bi mogla vjerodostojno svjedočiti o čitavoj svojoj povijesti, serija (niz koji se sastoji od svih objavljenih sveščića časopisa) mora biti potpuna i cjelovita, zajedno s grafičkom opremom i svim priložima; stoga se moramo pobrinuti da se sva ta vrijedna građa na jednome mjestu prikupi, sačuva i digitalizira prije nego što bilo koji dio bude definitivno izgubljen, a osobito ako želimo sačuvati i zaštititi *Liječnički vjesnik* kao kulturno dobro.

Dakle, vizualni identitet *Liječničkog vjesnika* tijekom 145 godina izlaženja uglavnom teži ka zadržavanju karakterističnih, nenametljivih elemenata, ustupajući glavno mjesto na naslovnici ponajprije naslovu i sadržaju broja. U svakoj promjeni vizualnog identiteta časopisa najviše dolazi do izražaja tipografsko rješenje naslova (pri čemu treba istaknuti povratak na prvobitni tip slova iz 1877. u naslovu časopisa od 1980. nadalje), dok optički centar stranice, kamo je pozornost čitatelja prvo usmjerena, najčešće zauzima sadržaj

TABLE 1. – FORMALNI ELEMENTI LJEČNIČKOG VJESNIKA PO RAZDOBLJIMA / FORMAL ELEMENTS OF THE LJEČNIČKI VJESNIK BY PERIODS

Razdoblje / Period	Format	Tip slova kojim je otisnut glavni naslov / Type of letters of the main title	Boja podloge i tiska na naslovnici / Color of background and print on the cover	Sadržaj na naslovnici / Table of contents on the cover	Reklamni oglas na naslovnici / Advertising on the cover	Ilustracija i/ili grafički dodatci uz tekst na naslovnici / Illustration and/or graphic additions to the cover text
1877–1885	osmina / eighth (21,5 cm)	serifni verzal tipa <i>Playbill</i> / Playbill-type serif capital	svijetlosmeđa podloga, crni tisak / light brown background, black print	ne / no	ne / no	ne / no
1886–1895	četvrtina / quarter (33,2 cm)	klasični serifni verzal / classic serif capital	svijetlosmeđa podloga, crni tisak / light brown background, black print	ne / no	ne / no	mala ornamentalna vinjeta iznad impresuma / small ornamental vignette above impressum
1896–1906	velika osmina / big eighth (24 cm)	klasični serifni verzal, bold / classic serif capital, bold	svijetlosmeđa podloga, crni tisak / light brown background, black print	ne / no (1896) da (od 1897.) / yes (from 1897)	ne / no	ne / no
1907–1911	velika osmina / big eighth (24 cm)	dekorativni verzal, bold / decorative capital, bold	svijetlosmeđa podloga, crni tisak / light brown background, black print	ne (na drugoj strani omota) / no (on the other side of the cover)	da, c/b, bez slike / yes, b/w, no picture	bez ilustracije; tanke i debele razdjelne linije / without illustration; thin and thick dividing lines
1912–1913	četvrtina / quarter (26,7 cm)	neserifni dekorativni verzal, bold / non-serif decorative capital, bold	svijetlosmeđa podloga, crveni ili crni tisak / light brown background, red or black print	da / yes (1912) ne / no (1913)	ne / no	grafika Tomislava Krizmana / graphics by Tomislav Krizman
1914–1916	četvrtina / quarter (26,7 cm)	serifni verzal, bold / serif capital, bold	narančasta podloga, crni tisak / orange background, black print	da / yes	ne / no	bez ilustracije; tanke i debele razdjelne linije; mala vinjeta / without illustration; thin and thick dividing lines; small vignette
1917–1925	četvrtina / quarter (26,7 cm)	serifni verzal, bold / serif capital, bold	razne boje podloge, crni tisak / various background colors, black print	da / yes	da, c/b, bez slike / yes, b/w, no picture (1917–1918); ne (od 1919.) / no (from 1919)	bez ilustracije; tanke i debele razdjelne linije / without illustration; thin and thick dividing lines
1926–1927	četvrtina / quarter (26,7 cm)	verzal tipa <i>Antiqua</i> / Antiqua type capital letters	razne boje podloge, crni tisak, naslov u „negativu“ / various background colors, black print, title in “negative”	da / yes	ne	bez ilustracije; pravokutni crni okvir teksta s naslovom u gornjem dijelu / without illustration; a rectangular black text frame with the title at the top
1928–1930	četvrtina / quarter (26,7 cm)	serifni dekorativni kurent, obje riječi u naslovu počinju velikim slovom, bold / serif decorative kurrent, both words in the title begin with a capital letter, bold	razne boje podloge, crni tisak / various background colors, black print	da / yes	ne	bez ilustracije; tanke i debele razdjelne linije / without illustration; thin and thick dividing lines

Tablica 1. – TABLE 1. NASTAVAK / CONTINUED

Razdoblje / Period	Format	Tip slova kojim je otisnut glavni naslov / Type of letters of the main title	Boja podloge i tiska na naslovnici / Color of background and print on the cover	Sadržaj na naslovnici / Table of contents on the cover	Reklamni oglas na naslovnici / Advertising on the cover	Ilustracija i/ili grafički dodatci uz tekst na naslovnici / Illustration and/or graphic additions to the cover text
1931–1934	četvrtina / quarter (26,7 cm)	serifni dekorativni kurent, obje riječi u naslovu počinju velikim slovom, bold / serif decorative kurrent, both words in the title begin with a capital letter, bold	svijetlosmeđa podloga, crni ili crveni tisak / light brown background, black or red print	da / yes	da / yes	povremeno reklamni oglas sadrže sliku; tanke i debele razdjelne linije / occasionally advertisements contain an image; thin and thick dividing lines
1935–1941	četvrtina / quarter (29,7 cm)	nserifni verzal, bold / non-serif capital letters, bold	svijetlosmeđa podloga, crni tisak / light brown background, black print	da / yes (1935) ne / no (1936–1940) da / yes (1941)	da / yes	reklamni oglas sadrže sliku; tanke i debele razdjelne linije / advertisements contain an image; thin and thick dividing lines
1942–1953	četvrtina / quarter (29,7 cm)	serifni verzal / serif capital letters	svijetlosmeđa ili sivkasta podloga, crni tisak / light brown or grayish background, black print	da / yes (1942) ne / no (1943–1945) da / yes (1946–1953)	ne / no	bez ilustracije / without illustration
1954–1958	velika osmina / big eighth (23,2 cm)	serifni verzal / serif capital letters	svijetloplava, svijetlozelena ili bijela podloga, crni tisak / light blue, light green or white background, black print	ne / no	ne / no	grafički portret Hipokrata (miniatura) u sredini polja ispod naslova; tanke razdjelne linije / graphic portrait of Hippocrates (miniature) in the middle of the field below the title; thin dividing lines
1959–1971	velika osmina / big eighth (23,2 cm)	nserifni verzal / non-serif capital letters	ploha podijeljena na tri nejednaka horizontalna polja: gornje i donje sivoplavo s bijelim tiskom, srednje bijelo s crnim tiskom / surface divided into three unequal horizontal fields: upper and lower gray-blue with white print, middle white with black print	da / yes	ne / no	bez ilustracije; povremeno ubačen dodatak u bijelo polje, npr. logotip kongresa / without illustration; an occasional addition to the white field, such as a congress logo
1972–1975	četvrtina / quarter (27,8 cm)	serifni verzal, bold / serif capital, bold	bijela podloga, plavi naslov, ostalo crni tisak / white background, blue title, other black print	da / yes	ne / no	bez ilustracije; tanke i debele plave razdjelne linije / without illustration; thin and thick blue dividing lines
1976–1979	četvrtina / quarter (28,4 cm)	serifni verzal / serif capital	podloga u dvije boje – bijela i izmjenjive pastelne boje u desnom dijelu plohe iznad i ispod naslova; crni tisak; samo objećnički broj 1/1977. ima plavi tisak na zlatnoj podlozi / background in two colors – white and interchangeable pastel colors in the right part of the surface above and below the title; black print; only the anniversary number 1/1977 has a blue print on a gold background	ne / no	ne / no	fotografija u donjem desnom polju na podlozi u boji; tanka razdjelna linija lijevo i desno od podnaslova; objećnički broj 1/1977. ima ilustraciju preko cijelog omota – ornamentirani logotip Zbora / a photograph in the lower right field on a colored background; a thin dividing line to the left and right of the subtitle; anniversary number 1/1977 has an illustration over the entire cover – the CMA ornamented logo

TABLE 1. – TABLE 1. NASTAVAK / CONTINUED

Razdoblje / Period	Format	Tip slova kojim je otisnut glavni naslov / Type of letters of the main title	Boja podloge i tiska na naslovnici / Color of background and print on the cover	Sadržaj na naslovnici / Table of contents on the cover	Reklamni oglas na naslovnici / Advertising on the cover	Ilustracija i/ili grafički dodatci uz tekst na naslovnici / Illustration and/or graphic additions to the cover text
1980–1994	četvrtina (do 1983, 28,4 cm, od 1984, 29 cm) / quarter (28.4 cm until 1983, 29 cm from 1984)	serifni verzal tipa <i>Playbill</i> (kao na početku izlaženja) / <i>Playbill</i> -type serif capital (as at the beginning of publishing)	bijela podloga, jarkoplavi naslov i okvir za sadržaj, ostalo crni tisak / white background, bright blue title and contents frame, other black print	da / yes	ne / no	bez ilustracije; crno-bijeli logotip Zbora liječnika desno od naslova; debela plava linija tvori okvir za sadržaj / without illustration; black and white CMA logo to the right of the title; a thick blue line forms the frame for the table of contents
1995–2001	četvrtina / quarter (29 cm)	serifni verzal tipa <i>Playbill</i> / <i>Playbill</i> -type serif capital	plavo-bijela podloga s istaknutim središnjim poljem (pretapanje iz bijele u plavu boju u suprotnim smjerovima na podlozi i glavnom polju); bijelo-plavi logotip Zbora; bijeli naslov; ostalo crni tisak / blue-white background with a prominent central field (merging from white to blue in opposite directions on the background and the main field); the white-and-blue logo of the Croatian Medical Association; white title; other black print	da / yes	ne / no	bez ilustracije; dvobojni logotip Hrvatskoga liječničkog zbora u sredini iznad naslova; sadržaj centriran u donje dvije trećine centralnoga pravokutnog polja / without illustration; two-color logo of the Croatian Medical Association in the middle above the title; table of contents centered in the lower two-thirds of the central rectangular field
2002–2018	četvrtina / quarter (29 cm)	serifni verzal tipa <i>Playbill</i> / <i>Playbill</i> -type serif capital	siva podloga s pretapanjem iz svjetlije u tamniju nijansu; tisak u četiri boje: bijela, crna, crvena i plava slova / gray background with melting from lighter to darker shade; print in four colors: white, black, red and blue letters	da / yes	ne / no	bez ilustracije; logotip Hrvatskoga liječničkog zbora u bojama u sredini iznad naslova; sadržaj centriran u središnjem pravokutnom polju / without illustration; the logo of the Croatian Medical Association in the colors in the middle above the title; table of contents centered in the central rectangular field
2019 – nadalje / until now	četvrtina / quarter (29 cm)	serifni verzal tipa <i>Playbill</i> / <i>Playbill</i> -type serif capital	bijela podloga s blijedosivom ilustracijom preko cijele površine; crni tisak; crveni broj sveska / white background with pale gray illustration over the entire surface; black print; red number of issue	da / yes	ne / no	u podlozi: veduta Zagreba (Trg bana Jelačića) i dio naslovnice <i>Liječničkog vjesnika</i> s početka izlaženja; logotip HLZ-a u bojama u sredini iznad naslova; sadržaj poravnat lijevo; plave oznake uz sadržaj; prigodno se ubacuje ilustracija uz temu broja / in the background: veduta of Zagreb (Ban Jelačić Square) and part of the cover of <i>Liječnički vjesnik</i> from the beginning of its publication; the CMA logo in the colors in the middle above the title; table of contents left-aligned; blue bullets alongside the content; an illustration is conveniently inserted according to the topic of the issue

broja. Kompozicijski, izgled naslovnice također se nekoliko puta promijenio. U početku je njen izgled sličan novinama, što s vremenom varira: tekstualni dijelovi se različito raspoređuju prema skupinama podataka (naslov, podnaslov, impresum, numerički podatci, sadržaj) koje su najčešće odijeljene razdjelnim linijama, s rijetkom i kratkotrajno prisutnom tendencijom ka uvođenju slikovnih elemenata kao nositelja informacije na naslovnici. Tematski su slike (uglavnom fotografije, u razdoblju 1976. – 1979.) vezane za sadržaj broja, tako da već na prvi pogled najavljuju čitateljstvu o čemu će biti riječ („jedna slika govori više od tisuću riječi“).

Tijekom čitavog razdoblja izlaženja *Liječničkog vjesnika* u njegovom je oblikovanju vidljiv pasivniji način komunikacije s čitateljima, kojemu je svrha informiranja prije negoli privlačenje. Usredotočen na taj aspekt, često propušta priliku da već od naslovnice snažnije zainteresira čitateljstvo.

Digitalizacija do sada nije provedena na zadovoljavajući način, s obzirom na diskontinuitet (nedostaju čitava godišta 2000. – 2002.), izostavljanje naslovnica i dijelova sadržaja iz digitalnih inačica pojedinih starijih brojeva časopisa (do 1999.) te selektivnu *online* objavu isključivo znanstvenih i stručnih članaka iz novijeg razdoblja (od 2003. do danas).

Stoga je svrha ovoga članka potaknuti medicinsku zajednicu, Hrvatski liječnički zbor i nadležne koji utječu na uređivačku politiku *Liječničkog vjesnika* na pažljiviji i cjelovitiji pristup čuvanju i prezentaciji ovoga časopisa koji je danas naša najvrjednija strukovna tiskana baština.

LITERATURA

1. Selthofer J. Vizualna komunikacija u naslovnicama časopisa: „Vijenac“, „Kolo“ i „Zarez“ 1999. – 2011. *Libellarium*. 2014; 7(1):267–84. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.15291/libellarium.v7i2.207>. Pristupljeno 28. 1. 2022.
2. Leeuwen Van T. Typographic meaning. *Visual Communication*. 2005;4(4):137–52. Dostupno na: <http://vcj.sagepub.com>. Pristupljeno 5. 1. 2015.
3. Manske K, Wylde N. *Typography as communication. Lecture, notes, handouts & references*. 1997. Dostupno na: www.prenneo.com. Pristupljeno 5. 1. 2015.
4. Krizman, Tomislav. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34071>. Pristupljeno 28. 1. 2022.
5. Da. T. [Darja Tomić]. Horvat, Brano. U: Macan T, ur. Hrvatski biografski leksikon. Sv. 5: Gn – H. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2002., str. 629.
6. Drobniak P. O nekim problemima i dilemama Liječničkog vjesnika danas. *Liječ Vjesn*. 1976;97:1–2.
7. Krešimir Ivanček. Narodna knjižnica “Petar Preradović” Bjelovar. Zavičajna zbirka. Dostupno na: <http://library.foi.hr/lib/autor.php?B=31&A=000000060&E=>. Pristupljeno 28. 1. 2022.
8. Vujanović, Branko. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2021. [Internet]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65592>. Pristupljeno 27. 1. 2022.
9. Čikeš N. U povodu 125. obljetnice Liječničkog vjesnika. *Liječ Vjesn*. 2002;125(1–2):1–2.
10. Tadić K. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare. Opatija: Naklada Benja; 1994.
11. *Liječnički vjesnik*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2021. [Internet]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=36487>. Pristupljeno 28. 1. 2022.
12. *Liječnički vjesnik – glasilo Hrvatskoga liječničkog zbora*. Arhiva. [Internet]. Dostupno na: <https://lijecnicki-vjesnik.hlz.hr/>. Pristupljeno 28. 1. 2022.
13. Fatović-Ferenčić S. Razvoj Kaštelove proizvodnje i oglašavanja farmaceutskih proizvoda. U: Fatović-Ferenčić S, Brkić Midžić S, ur. Kaštel na vrhuncu : oglašavanje i ambalaža lijekova tvornice Kaštel u Zagrebu 1930-ih i 1940-ih. Zagreb: HAZU, Hrvatski muzej medicine i farmacije; 2016.
14. Fatović-Ferenčić S, Brkić Midžić S. Početci i strategije marketinga tvornice Kaštel d. d. (1920. – 1945.). *Medicus*. 2018; 27(2):211–22.
15. Stojanovski J. (R)evolucija znanstvenih časopisa. U: Hebrang Grgić I, ur. Hrvatski znanstveni časopisi: iskustva, gledišta, mogućnosti. Zagreb: Školska knjiga; 2015, str. 55–76.
16. *Liječnički vjesnik*. Hrčak – Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/lijecnicki-vjesnik>. Pristupljeno 28. 1. 2022.
17. *Stari hrvatski časopisi: portal digitaliziranih časopisa*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica; 2016. Dostupno na: <http://dnc.nsk.hr/journals/Default.aspx>. Pristupljeno 28. 1. 2022.
18. Hebrang Grgić I. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb: Ljevak; 2016.
19. Hebrang Grgić I, ur. Hrvatski znanstveni časopisi: iskustva, gledišta, mogućnosti. Zagreb: Školska knjiga; 2015.